

OM BETYDELSEN AV EVIDENS AV HÖGRE ORDNING

1. INLEDNING

Evidens är underlaget på vilket vi baserar våra trosföreställningar. En vanlig uppfattning är att om man har evidens som ger stöd åt en viss trosföreställning så är man också berättigad att ha denna trosföreställning. På senare tid har man inom epistemologi intresserat sig för vad man kallar "evidens av högre ordning".¹ Vad som avses är i grova drag evidens om evidens. Framförallt har man intresserat sig för situationer där evidens av högre ordning tycks *underminera* välgrundade trosföreställningar. Här är ett exempel:

Du är en läkare som diagnostiserar patienter och föreskriver lämplig behandling. Efter att ha diagnostiserat en patient och ordinerat en viss medicinering, får du veta av en sjuksköterska att du har varit vaken i 36 timmar. Med tanke på vad du vet om folks benägenhet att göra missbedömningar som ett resultat av sömnbrist blir du betydligt osäkrare på om diagnosen och ordinationen av medicin som du har utfärdat är korrekta.²

I detta fall utgör informationen att du har varit vaken i 36 timmar evidens av högre ordning. Märk väl att det inte rör sig om någon evidens i vanlig bemärkelse då den inte tillför ny information som har att göra med det aktuella fallet, t.ex. en upptäckt i patientjournalen. Evidens av högre ordning antyder i stället något om kvaliteten hos den bedömning du redan har gjort. I detta fall att du p.g.a. av sömnbrist kan ha föreskrivit en felaktig behandling av patienten.

Vissa epistemologer anser att evidens av högre ordning har förmågan att underminera våra trosföreställningar medan andra anser att så inte behöver vara fallet. Det har skrivits åtskilligt i ämnet och debatten har även kommit att få konsekvenser för andra frågor, t.ex. den epistemiska betydelsen av oenighet.³ Diskussionen om betydelsen av evidens av högre ordning har dock ännu inte blivit särskilt uppmärksammas i svensk

1. Christensen (2010), Feldman (2005), Horowitz (2014), Kelly (2005, 2010), Lasonen-Aarnio (2014).

2. Detta är en adaption av ett exempel som förekommer i Christensen (2010, s. 186)

3. För en introduktion av debatten om den epistemiska betydelsen av oenighet på svenska se Tiozzo (2016).

filosofisk debatt. Det huvudsakliga syftet med denna artikel är därför att introducera debatten för den svenska publiken. Vid sidan av detta kommer jag även att försvara den något omstridda uppfattningen att evidens av högre ordning inte måste underminera välgrundade uppfattningar.

2. EN VATTENDELARE: EPISTEMISK AKRASIA

Vad som verkar ligga till grund för konflikten mellan de som anser att evidens av högre ordning är underminerande och de som inte håller med är hur man ställer sig till ett fenomen som kallas för *epistemisk akrasia*. Filosofer har sedan länge intresserat sig för en typ av praktisk irrationalitet (akrasia) som innebär att man misslyckas med att avse att göra det man anser att man borde göra. Till exempel, om jag anser att jag inte borde röka måste jag också ha avsikten att inte röka för att vara rationell. Den epistemiska motsvarigheten innebär att man misslyckas med att anamma en viss trosföreställning eller attityd trots att man är medveten om att ens evidens ger stöd åt denna trosföreställning eller attityd.⁴

Man skulle t.ex. kunna tänka sig att man är medveten om att det finns gott om evidens som talar för att det är farligt att röka men att man för den skull inte bildar trosföreställningen att "rökning är farligt". I så fall skulle man tro något i stil med "evidensen ger stöd åt att det är farligt att röka, men jag tror inte att det är farligt att röka". En sådan kombination av trosföreställningar är minst sagt underlig och verkar ge uttryck för en typ av *Moore-paradox*. G. E. Moore påpekade att det finns något absurt i att påstå att "det regnar, men jag tror inte att det regnar". Enligt den epistemiska versionen av Moores paradox är det även absurt att påstå att "det regnar, men jag vet inte att det regnar".⁵ På samma sätt verkar det också märkligt att påstå att "det regnar" om man inte tror att evidensen stödjer detta påstående. Det intuitivt underliga i att hysa akratiska kombinationer av trosföreställningar har fått många att stödja följande princip:

Det enkratiska villkoret. För att vara rationell måste S (i) tro att p om S tror att evidensen stödjer p och (ii) inte tro p om S tror att evidensen inte stödjer p .⁶

4. Här kan det röra sig om olika typer av attityder, som att tro att p är sann, att tro att p är falsk, eller att suspendera omdömet om huruvida p är sann.

5. Se Huemer (2007) för mer om den epistemiska versionen av Moores paradox.

6. Det enkratiska villkoret har fått sitt namn från John Broome. Se Broome (2013) för mer bakgrund.

Eftersom epistemisk akrasia anses vara paradigmiskt irrationellt är det enkratiska villkoret också betraktat som ett nödvändigt villkor för *epistemisk rationalitet*.⁷ Enligt vissa (t.ex. Adler 2002) anses det t.o.m. vara *omöjligt* att vara epistemiskt akkratisk. Detta då det enkratiska villkoret anses vara konstitutivt för trosföreställningar. Mentala tillstånd som inte rättar sig efter det enkratiska villkoret kan enligt denna uppfattning inte heller betraktas som trosföreställningar.

Några epistemologer har dock gått mot strömmen och argumenterat för att det ibland är rationellt att vara epistemiskt akkratisk.⁸ Man går med på att det rör sig om ett slags epistemiskt misslyckande men man anser inte att det är ett misslyckande som måste ha med rationalitet att göra. I stället hänvisar man till en annan typ av rationalitetsvillkor, *att man bör tro i enlighet med sin evidens*. Denna uppfattning är minst lika väl omhuldad som det enkratiska villkoret.⁹ Om man som i vårt inledande exempel har en välgrundad trosföreställning, men får evidens av högre ordning som tycks underminera denna trosföreställning, så menar man att epistemisk akrasia trots allt kan vara rationellt. I det följande föreslår jag att dessa två typer av inställningar till epistemisk akrasia bottenar i två olika uppfattningar om epistemisk rationalitet.

3. TVÅ UPPFATTNINGAR OM EPISTEMISK RATIONALITET

I diskussionen om praktisk rationalitet har man sedan ett bra tag skiljt mellan två typer av rationalitet. Å ena sidan har vi uppfattningen att det är rationellt att avse att handla i enlighet med sina normativa skäl. Om byggnaden jag befinner mig står i brand har jag därmed ett normativt skäl att avse att lämna byggnaden. Jag är då rationell om jag svarar på detta normativa skäl genom att avse att handla i enlighet med detta. Men å andra sidan har vi även uppfattningen att rationalitet består i att inneha en *koherent* uppsättning attityder (avsikter och trosföreställningar). T.ex. att avse att göra det jag tror mig ha skäl att göra eller att handla utifrån mål-medel principen.¹⁰ Givet denna uppfattning blir det

7. Denna uppfattning försvaras t.ex. av Horowitz (2014).

8. Se t.ex. Coates (2012), Hazlett (2012), Lasonen-Aarnio (2018), och Weatherson (manuskript). Ett annat förslag (Titelbaum 2015) gör gällande att det inte kan finnas någon underminerande högre ordnings evidens då detta i sin tur hade krävt att man skulle vara irrationell.

9. Detta märks inte minst på den genomslagskraft evidentialism har fått i diskussionen om berättigande och kunskap.

10. Mål-medel-principen säger att det är rationellt för mig att avse att y om jag avser att j, och jag tror att y är nödvändigt för att j.

till exempel rationellt för mig att avse att lämna byggnaden om jag tror mig ha skäl att lämna byggnaden (oavsett om det faktiskt föreligger ett sådant normativt skäl). För enkelhetens skull kan vi kalla den tidigare uppfattningen för *respons-rationalitet* och den senare uppfattningen för *strukturell-rationalitet*.

Distinktionen mellan respons-rationalitet och strukturell-rationalitet har på senare tid även blivit uppmärksammas i den epistemologiska debatten.¹¹ Det mest naturliga sättet att förstå respons-rationalitet på inom epistemologi är i termer av evidens. Där evidens motsvarar de fakta man vanligtvis anser ligga till grund för normativa skäl. Jag har t.ex. ett epistemiskt skäl att tro p om min evidens stödjer p . Vad man har evidens att tro kan i sin tur skilja sig från person till person. Tanken är alltså inte att det finns någon form av objektiv evidens att rätta sig efter oavsett om man har tillgång till denna evidens eller inte. Strukturell-rationalitet å andra sidan, förstås bäst genom epistemiska varianter av de rationalitetsvillkor som skall styra våra handlingar. Målet i detta fall blir också att ha en koherent uppsättning av attityder.

Vad som är viktigt att uppmärksamma i sammanhanget är också att respons-rationalitet och strukturell-rationalitet mycket väl kan gå isär. T.ex. bör jag givet respons-rationalitetsuppfattningen tro att "byggnaden brinner", givet att min evidens stödjer detta. Men det finns alltid en möjlighet att jag misstar mig på min evidens och drar slutsatsen att den *inte* stödjer att "byggnaden brinner". Jag kan t.ex. ha fått för mig att brandröken kommer från köksavdelningen eller utifrån via ett öppet fönster. I så fall borde jag givet den strukturella-rationalitetsuppfattningen inte tro att "byggnaden brinner". Som en följd verkar det alltså som att vi kan hamna i *rationella dilemman*. Ur ett perspektiv (respons-rationalitet) är det rationellt att tro att "byggnaden brinner", men ur ett annat perspektiv (strukturell-rationalitet) är det inte rationellt att tro att "byggnaden brinner".

Skillnaden i hur man uppfattar epistemisk rationalitet går också igen i debatten om evidens av högre ordning. Vad flertalet epistemologer vill göra gällande är att det inte kan vara rationellt ur ett visst perspektiv att stå fast vid en trosföreställning i ljuset av till synes underminerande evidens av högre ordning. Man hänvisar då till strukturell-rationalitet och det enkratiska villkoret. Utifrån detta perspektiv kan epistemisk akrasia aldrig vara rationellt. Men vad andra epistemologer gör gällande är

11. Silva Jr. (2016), Worsnip (2018) och Lasonen-Aarnio (2018).

att det kan vara rationellt ur ett annat perspektiv att stå fast vid sin trosföreställning trots till synes underminerande evidens av högre ordning. Man hänvisar då till respons-rationalitet och vikten att tro i enlighet med sin evidens. Utifrån detta perspektiv kan epistemisk akrasia vara rationellt. Så i en mening verkar det som att man talar förbi varandra.

Hur skall man förhålla sig till denna konflikt? Ett första alternativ är att förstå epistemisk rationalitet uteslutande i termer av respons-rationalitet eller strukturell-rationalitet. Men detta tycks otillfredsställande då båda uppfattningarna åtnjuter starkt intuitivt stöd. Ett annat alternativ är naturligtvis att bita i det sura äpplet och acceptera både respons-rationalitet och strukturell-rationalitet och dra slutsatsen att det förekommer rationella dilemman av denna typ.¹² Ett tredje något mindre pessimistiskt alternativ är att uppfatta respons-rationalitet och strukturell-rationalitet som två helt åtskilda normativa områden.¹³ Jag har dock inte för avsikt att ta ställning till denna komplicerade debatt i denna artikel. Vad jag kommer att argumentera för i det följande är i stället att till synes underminerande evidens av högre ordning inte behöver förhindra dig från att ha kunskap i en viss fråga.

4. VAD SOM RÄKNAS I SLUTÄNDAN

Det tycks som att evidens av högre ordning har förmågan att underminera våra trosföreställningar även om de är välgrundade och sanna. Även om sådana trosföreställningar kan vara respons-rationella, så verkar de inte kunna vara strukturellt rationella. Om strukturell-rationalitet är ett nödvändigt villkor för kunskap så innebär det att evidens av högre ordning underminerar möjligheten att ha kunskap i de aktuella fallen. Vad jag tänker argumentera för i det följande är dock att evidens av högre ordning i slutändan ändå inte spelar någon avgörande roll för möjligheten att ha kunskap. Grundidén är att vi kan ha kunskap i en viss fråga *trots* att vi har evidens av högre ordning som antyder att den relevanta trosföreställningen inte får stöd av evidensen.

Föreställ er att Watson och Sherlock håller på att utreda en stöld. Till sitt förfogande har de en uppsättning evidens *e* som skall tala om vem som är tjuven. Säg att *e* ger stöd åt trosföreställningen att "Moriarty är

12. Detta verkar vara David Christensens (2010) uppfattning.

13. Alex Worsnip (2018) har nyligen argumenterat för detta tredje alternativ. Han menar att respons-rationalitet och strukturell-rationalitet är metafysiskt distinkta områden.

tjuven". Watson gör en korrekt bedömning av e och formar trosföreställningen att "Moriarty är tjuven". Trots sin erkända skicklighet så missar Sherlock sig och tror att e inte stödjer att "Moriarty är tjuven". När Watson får höra att Sherlock anser att e inte stödjer att "Moriarty är tjuven" har han således både evidens som stödjer att "Moriarty är tjuven" och evidens som stödjer att " e stödjer inte att Moriarty är tjuven". Enligt respons-versionen av epistemisk rationalitet borde Watson därmed tro något i stil med "Moriarty är tjuven men evidensen stödjer inte detta". Men som redan påpekats anses detta vara paradigmiskt irrationellt eller t.o.m. omöjligt att tro då detta står i konflikt med vad som anses vara strukturellt rationellt.

Lösningen är till lika grad enkel som otillfredsställande. Om Watson *förbiser* evidensen av högre ordning (Sherlocks bedömning av e) och formar trosföreställningen att e faktiskt stödjer att "Moriarty är tjuven" så kan han *vetta* att Moriarty är tjuven (givet att detta är sant förstås). Låt mig förklara. Det är respons-rationellt för Watson att tro att "Moriarty är tjuven" då trosföreställningen är i enlighet med vad e säger. Trosföreställningen att "Moriarty är tjuven" kommer även att vara strukturellt rationell, givet att Watson intar uppfattningen att e ger stöd åt denna trosföreställning. I så fall skulle det alltså bli rationellt ur båda perspektiven för Watson att tro att "Moriarty är tjuven".

Vad som ger stöd åt denna lösning är att vad det är strukturellt-rationellt att tro inte är avhängigt någon specifik trosföreställning utan beror av vilka kombinationer av trosföreställningar man intar. För att se detta, jämför dessa varianter av det enkratiska villkoret:

- (A) Det är rationellt för S att [tro p , om S anser att evidensen stödjer p].
- (B) S anser att evidensen stödjer p , alltså är det rationellt för S att tro p .

Vad som gör (B) till en opassande formulering av ett rationalitetsvillkor är att det blir alldeles för tillåtande vad som kan betraktas som rationellt. För att ta ett exempel: Om jag anser att evidensen stödjer att månen är gjord av ost, så skulle det alltså vara rationellt att tro att månen är gjord av ost om vi följer (B), vilket är absurt. Däremot verkar det fullt rimligt att i enlighet med (A) anta att det kan vara rationellt för mig att tro att månen är gjord av ost *givet* att jag tror att evidensen stödjer detta. Vad som är viktigt att notera är att villkor av typen (A) kan tillfredsställas på två olika sätt. Antingen genom att man tror p eller genom att man inte tror p men upphör att tro att evidensen stödjer p .

Vad som räknas för att vara strukturellt rationellt är alltså att ens at-

tityder står i en viss relation till varandra och inte att man intar någon specifik trosföreställning, t.ex. att ” e inte stödjer att Moriarty är tjuven”. Av denna anledning kan vi också se hur Watson kan bli strukturellt rationell genom att ignorera Sherlock. Vad som hade gjort Watson strukturellt irrationell hade varit om han bildade uppfattningen att e inte gav stöd åt p samtidigt som han behöll sin uppfattning att ”Moriarty är tjuven”. Men så länge Watson ignorerar Sherlock och bildar uppfattningen att e stödjer att ”Moriarty är tjuven”, så kommer det att vara strukturellt rationellt för honom att tro att ”Moriarty är tjuven”.

Baksidan av denna lösning är dock att Watson måste förbise en del av sin evidens. För att veta att Moriarty är tjuven verkar det som att Watson måste ignorera evidensen av högre ordning som han har fått genom Sherlock. Frågan är dock om detta måste vara så illa i slutändan. För det första måste vi komma ihåg att evidensen av högre ordning trots allt är *missvisande* då e faktiskt ger stöd åt att Moriarty är tjuven. Så det kan ju inte vara alltför illa att misslyckas att respektera evidens av högre ordning i detta fall. För det andra så borde det spela mindre roll i relation till om Watson kan veta att Moriarty är tjuven om man har en oberättigad trosföreställning av högre ordning som säger att e ger stöd åt denna trosföreställning.

Få epistemologer skulle idag försvara ett så kallat ”BB-villkor” för berättigande, dvs. att man måste vara berättigad att tro att man är berättigad att tro att p för att vara berättigad att tro p . Om man är externalist om epistemiskt berättigande blir detta uppenbart, men även bland internalister har det blivit allt vanligare att förespråka *mentalism* i stället för så kallad åtkomst-*internalism*.¹⁴ Vad som däremot anses vara desto viktigare är att man inte har en trosföreställning som säger att ens trosföreställning av första-ordningen *inte* är berättigad. Både bland internalister och externalister tar man avsaknaden av en sådan trosföreställning som ett nödvändigt villkor för att vara berättigad att tro att p .

Men märk väl att detta inte är fallet i mitt förslag. Jag försvarar inte uppfattningen att man kan vara berättigad att tro att p trots att man hyser trosföreställningen att p inte är berättigad. Jag är benägen att hålla med om att en sådan trosföreställning av högre ordning i slutändan

14. Mentalister är till skillnad från åtkomst-internalister inte förbundna att försvara ett BB-villkor för berättigande. På så sätt undviker man även problemet gällande *epistemisk regress*, dvs. att man även måste vara berättigad att tro att man är berättigad att tro att man är berättigad att tro p osv.

skulle underminera ens trosföreställning av första-ordningen. Vad jag föreslår är i stället att man kan vara berättigad att tro p trots att man har en oberättigad trosföreställning av högre ordning som säger att evidensen stödjer p . Vilket är någonting helt annat.

5. AVSLUTNING

Epistemologer är oeniga om vilken betydelse man bör tillmäta evidens av högre ordning. Vissa anser att denna typ av evidens har förmågan att underminera välgrundade uppfattningar medan andra inte håller med om detta. Jag har försökt visa att det är möjligt att ha kunskap i en viss fråga trots evidens av högre ordning som antyder att man inte har gjort en korrekt bedömning. I alla fall om man betraktar evidens av högre ordning som ett problem för strukturell-rationalitet snarare än för respons-rationalitet. Vad som krävs för kunskap i dessa situationer verkar dock vara ett visst mått av *dogmatism*. I vilken grad det kan leda till kunskap att vara dogmatisk i detta avseende verkar i slutändan vara en fråga om hur väl man har bedömt evidensen av första-ordningen. Vilket vi tyvärr sällan kan veta med någon större säkerhet.

LITTERATUR

- Adler, Jonathan. 2002. *Belief's Own Ethics*. Cambridge, Mass.: MIT Press.
- Broome, John. 2013. *Rationality Through Reasoning*. Malden, Mass.: Wiley Blackwell.
- Christensen, David. 2010. "Higher-Order Evidence". *Philosophy and Phenomenological Research* 81 (1), s. 185–215.
- Coates, Allen. 2012. "Rational Epistemic Akrasia". *American Philosophy Quarterly* 49 (2), s. 113–24.
- Feldman, Richard. 2005. "Respecting the Evidence". *Philosophical Perspectives* 19 (1), s. 95–119.
- Hazlett, Allan. 2012. "Higher-Order Epistemic Attitudes and Intellectual Humility". *Episteme* 9 (3), s. 205–23.
- Horowitz, Sophie. 2013. "Epistemic Akrasia". *Nous* 48 (4), s. 718–44.
- Huemer, Michael. 2007. "Hume's Paradox and the Norm of Belief". I *Themes from G. E. Moore: New Essays in Epistemology and Ethics*. Oxford: Clarendon Press.
- Kelly, Thomas. 2005. "The Epistemic Significance of Disagreement". I *Oxford Studies in Epistemology*, vol. 1, red. T. Gendler och J. Hawthorne, s. 167–96. Oxford: Clarendon Press.
- . 2010. "Peer Disagreement and Higher-Order Evidence". I *Disagreement*, red. R. Feldman och T. A. Warfield. Oxford: Oxford University Press.

- Lasonen-Aarnio, Maria. 2014. "Higher-order Evidence and the Limits of Defeat". *Philosophy and Phenomenological Research* 88 (2), s. 314–45.
- . 2018. "Enkrasia or Evidentialism? Learning to Love Mismatch". *Philosophical Studies*. <https://doi.org/10.1007/s11098-018-1196-2>
- Silva Jr., Paul. 2016. "How Doxastic Justification Helps Us Solve the Puzzle of Misleading Higher-Order Evidence". *Pacific Philosophical Quarterly*.
- Tiozzo, Marco. 2016. "Om moralisk oenighet mellan epistemiska likar". *Filosofisk tidskrift*, nr 2.
- Titelbaum, Michael. 2015. "Rationality's Fixed Point: or in Defense of Right Reason". I *Oxford Studies in Epistemology*, vol. 5, red. T. Gendler och J. Hawthorne. Oxford: Clarendon Press.
- Weatherston, Brian. "Do Judgment Screen Evidence?" (manuskript).
- Worsnip, Alex. 2018. "The Conflict of Evidence and Coherence". *Philosophy and Phenomenological Research* 96 (1), s. 3–44.